

Türkiye’de Aile Politikalarında Bütünlük İhtiyacı

Latif Karagöz

Türkiye’de Aile Politikalarında Bütünlük İhtiyacı

Ö Z E T

Türkiye 21. yüzyıl itibarıyla küreselleşmenin etkilerini sosyokültürel alanlarda daha yakından tecrübe etmeye, ulusal ve uluslararası siyasetin yeni tezahürleri ile yüzleşmeye başlamıştır. Bu gelişmeler 2002 yılında iktidarı devralan AK Partinin siyasi yönelimleri ve politikaları üzerinde belirleyici olmuştur. Ulusal ve uluslararası kamuoyu nezdindeki meşruiyetini tesis etmek adına benimsemiş olduğu siyasi referanslar, on iki yılı aşkındır iktidarın bütün politika alanlarında karşılık bulmuş ve büyük ölçüde topluma intikal ettirilmiştir. Aile kurumu eğitim, sağlık, kültür, ekonomi vb. alanlarla olan irtibatı nedeniyle bütün bu siyasi ve kültürel gelişmelerden, politik müdahalelerden doğrudan etkilenmektedir. Dolayısıyla aileye yönelik her müdahalenin, üretilen her politikanın toplumsal zeminde uzun vadeli tesirleri olması kaçınılmazdır. Bu nedenle iktidarın 2002 yılından bu yana aile politikaları adına ortaya koyduğu icraatlar yalnızca dönemsel siyasi hamleler olarak değil mevcut insan ve toplum tasavvurunu ve uzun vadeli toplumsal değişimlerin mecrasını anlamak adına önem arz etmektedir. Bu politika notunda Türkiye’nin son yıllardaki aileye yönelik politikaları, tarihsel arka planı da içine alacak şekilde çeşitli bileşenleri ile birlikte değerlendirilecektir.

ATIF: Karagöz, L. (2015). Türkiye’de Aile Politikalarında Bütünlük İhtiyacı (Politika Notu No. 2015/01). İstanbul: İlmî Etüdler Derneği.

Y A Z A R H A K K I N D A

Lisans eğitimini 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü’nde, yüksek lisans eğitimini aynı bölümde Sosyal Psikoloji Anabilim Dalında tamamladı. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Psikoloji Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak görev yapan Karagöz, doktora eğitimine İstanbul Üniversitesi’nde Sosyal Psikoloji alanında devam etmektedir. Yazar, ahlak ve değerler psikolojisi, aile ve gençlik çalışmaları ve teorik psikoloji alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir.

İlmî Etüdler Derneği (İLEM)’nin temel gayesi, ilim geleneğimizi sürdüren ilim adamlarının yetişmesine zemin oluşturarak, ulusal veya küresel düzeyde ortaya çıkan sorunların çözülmesi için çalışmalar yapmaktır. Bu gaye ile nitelikli ve özgün eserlerin yayınlanması teşvik edilmektedir. İLEM bünyesinde çalışan araştırmacılar Türkiye ve dünya meselelerine yönelik politikalar üretilmesine imkân ve zaman sağlayacak pek çok çalışma gerçekleştirmektedirler. Bu bağlamda, İLEM Politika Notları bu çalışmaların neticelerinin kamuoyu ile paylaşılması amacıyla başlatılmış bir yayındır.

Adres: Sultantepe Mah. Cumhuriyet Caddesi Fıstıkağacı İş Merkezi No:39/2 Üsküdar, İstanbul • Telefon: +90 216 310 4318 • E-Posta: bilgi@ilem.org.tr • Web: www.ilem.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İlmî Etüdler Derneği’nin yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Yazıda belirtilen görüşler yazara aittir ve İlmî Etüdler Derneği’ni bağlamaz.

Türkiye’de Aile Politikalarının Kısa Tarihi

Aileyi ilgilendiren tüm alanlarda devletin ürettiği politikalar bütünü, “aile politikası”nı oluşturur. Arıkan (2005, s. 117) devletin doğrudan aileyi hedef alan bu politikalarını *açık aile politikaları*, çeşitli politikaların aileyi dolaylı olarak etkilemesini ise *kapalı aile politikaları* olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede, Cumhuriyet Dönemi hükümetlerinin aile politikaları incelendiğinde, bu politikaların büyük oranda kapalı aile politikası olarak değerlendirilebileceği söylenebilir. Zira üretilen politikaların çoğunun birincil hedefinde ailenin yer almadığı, sosyal, iktisadi, kültürel vb. alanlardaki politikaların ya da planlamaların aileyi dolaylı olarak etkilediği görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin aileye yönelik politikaları uygulamaları Medeni Kanun’un kabulü ile başlatılabilir. Yeni bir dünya tasavvuruna, hayat nizamına geçişi temsil eden bu düzenlemeler devrimin topluma intikalinin ve bütüncül bir değişimin başlangıç aşamalarını teşkil etmektedir. Bu noktada Cumhuriyet ideolojisinin, çağdaşlık ve Türklük söylemleri ile pekiştirdiği kadın ve gençlik politikaları üzerinden aile kurumuna yön verdiği görülmektedir. Dolayısıyla, Cumhuriyet devrimlerinin topluma kabul ettirilmesi süreci olarak görülebilecek Tek Parti Döneminde -özellikle 1940’lara kadar olan dönem- aileye yönelik politikalar, bu süreci doğuran ideolojik kaygı çerçevesinde şekillenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik buhrandan çıkma çabaları devleti küresel sisteme adapte olmaya ve sanayi hamlelerine girişmeye teşvik etmiştir. Bunların sonucunda 1950’lerden itibaren Türkiye büyük göç hareketleri ve demografik değişimlerle yüzleşmeye başlamıştır. Dönemin hükümet programları

ve 1963’ten itibaren uygulamaya konulan beş yıllık kalkınma planları incelendiğinde, politikaların odak noktalarının hızlı kentleşme ve sanayileşme ile ortaya çıkan problemleri bertaraf etmek olduğu görülmektedir. Bu dönemlerdeki aile politikaları da çarpık kentleşme ve bununla birlikte ortaya çıkan konut sorunu, gecekondulaşma, suç oranlarındaki artış, istihdam problemleri ve eğitim problemlerini gidermeye yönelik politikaların bir parçası hâline gelmiştir.

Devletin iktisadi kalkınma hamleleri çerçevesinde millî geliri artırma çabaları nüfus politikalarını dolayısıyla aile politikalarını da doğrudan etkilemiştir. Millî gelirin artışı için belirlenen iktisadi kalkınma hedeflerine hızlı nüfus artışı nedeniyle ulaşamayınca, nüfus artış hızını düşürmeye yönelik aile planlaması çalışmalarına büyük önem verilmiş, 1965’ten itibaren bu çalışmalar uzun süre aile politika-

Cumhuriyet Dönemi hükümetlerinin aile politikaları genel olarak değerlendirildiğinde, ailenin toplumun yapı taşı ve en önemli kurumu olduğu, dolayısıyla gençleri ve çocukları milli ve vatanî duygular çerçevesinde, ailesine bağlı nesiller olarak yetiştirmek gerektiği yönündeki söylemler ideolojileri ne olursa olsun bütün hükümetlerin ortak paydası olmuştur. Ancak, her iktidar bu ortak söylemi kendi siyasi ve ideolojik müktesebatına göre yorumlamış ve politikalarını bu yönde oluşturmuştur.

2000’li yıllara gelinceye kadar Türkiye’de aile politikalarının parçalı ve sürekliliği olmayan, dönemlik ihtiyaçları gidermeye matuf bir mahiyet arz ettiğini söylemek mümkündür.

larının merkezinde yer almıştır (bkz. Aysan, 2014). Ayrıca 1960’ların ortalarından itibaren dünyadaki kitlesel gençlik hareketlerinin de tesiriyle Türkiye’de hükümetler çeşitli gençlik hareketleriyle yüzleşmeye başlamışlardır. Bunun neticesinde özellikle 1970’lerden itibaren hükümet programlarında ve kalkınma planlarındaki gençlik vurgusu “millî ve manevî değerler” ile bütünleştirilmeye çalışılarak daha da artmıştır. 1969’da Spor Bakanlığının kurulması ve 1972’de bakanlığın Gençlik ve Spor Bakanlığı ismi ile yeniden yapılandırılması bu politikaların bir sonucudur.

1980’li yılları kronikleşmiş ekonomik buhranlar ve neticesinde askerî darbe ile karşılayan Türkiye’de, aile politikalarının süreklilik ve bütünlük arz etmesi beklenemezdi. Dolayısıyla bu süreçte de aile politikaları adına atılan adımların çoğunun dezavantajlı gruplar üzerine, özürlüler, yaşlılar, engelliler, yoğunlaştığı görülmektedir. Her ne kadar Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda “*artırılacak olan istihdamdan ve sosyal hizmetlerden faydalanılmasında aile biriminin toplam refahının artırılması*” (Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, t.y., s. 200) gibi bütüncül bir hedef yer alsada mevcut siyasi ve ekonomik istikrarsızlık süreci bu hedefin gerçekleşmesine mani olmuştur. Buna mukabil bu dönemde aile konusunda önemli yapısal ve kurumsal adımlar atılmıştır. 1989’da Aile Araştırma Kurumunun kurulması bunların başında

gelmektedir. Bu çatı altında icra edilen aile şûraları, yayınlar ve araştırmalar incelendiğinde teorik olarak aileye dair bütüncül bir bakış açısı olduğu görülmektedir. Ancak bu çalışmaların kuşatıcı bir aile politikasına dönüşmesi gerçekleşmemiştir. Daha önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de devam eden siyasi ve iktisadi sorunlar arzu edilen politikaların önüne geçmiş, sınırlı ve parçalı uygulamalar söz konusu olmuştur.

1990’lar Türkiye için iç içe geçmiş birçok problemin ve yeni kültürel tecrübelerin yaşandığı bir dönemdir. Körfez Savaşı’nın etkilerinin yakından hissedildiği, 1994 ekonomik krizi ile birlikte işsizliğin ve enflasyonun zirve yaptığı ve terör olaylarının iyice arttığı bu dönemde, laiklik-şeriat/irtica ekseninde oluşturulan siyasi ve toplumsal gerilim 28 Şubat Askerî Darbesi ile daha da alevlenmiş, ülke etkileri uzunca sürecek bir çatışma ortamına girmiştir. Söz konusu nedenlerden dolayı siyasi, iktisadi ve toplumsal istikrarın tesisinin mümkün olmadığı 1990’lı yıllarda, Türkiye özel televizyon ve radyo kanallarının açılması ile birlikte yeni ve popüler kültürün egemen olduğu bir kültürel tecrübeyi de yaşamaya başlamıştır.

Bu değişimler diğer sosyal meselelerde olduğu gibi aile politikalarına da hızla etki etmiştir. Özellikle 1990’ların kültürel atmosferinin de etkisi ile ailenin millî birlik-bütünlük ve değerler için önemi bu dönemde görev yapan 10 hükümet tarafından bizzat vurgulanmıştır. Buna karşılık bu dönemde görev yapan hükümet sayısı düşünüldüğünde, hem genel kamu politikaları hem de aile politikaları hususunda süreklilik ve bütünlük arz eden bir yapılanma ve uygulamanın ortaya çıkmasının mümkün olmadığı kolaylıkla anlaşılmaktadır. Dolayısıyla mevcut aile politikalarının eksenini, büyük oran-

da önceki iktidarlardan tevarüs edilen iktisadi ve sosyal problemlere yönelik sosyal hizmet çalışmaları belirlemiştir. Bununla birlikte hem dönemin kadın hareketlerinin hem de iktisadi ve toplumsal değişimlerin tesiri ile devlet kadın-erkek eşitliği ve kadın istihdamı meselelerini bu dönemde aile politikalarının bir parçası kılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi hükümetlerinin aile politikaları genel olarak değerlendirildiğinde, ailenin toplumun yapı taşı ve en önemli kurumu olduğu, dolayısıyla gençleri ve çocukları millî ve vatani duygular çerçevesinde, ailesi ve devletine bağlı nesiller olarak yetiştirmek gerektiği yönündeki söylemler ideolojileri ne olursa olsun bütün hükümetlerin ortak paydası olmuştur. Ancak her iktidar bu ortak söylemi kendi siyasi ve ideolojik müktesebatına göre yorumlamış ve politikalarını bu yönde oluşturmuştur. Millî ve vatani değerler kimi zaman laik ve seküler bir ulus ve vatandaş inşasına tekabül ederken kimi zaman milliyetçi-muhafazakâr politikaların zeminini oluşturmuştur. Bu durum aynı zamanda devletin aileye dair süreklilik ve bütünlük arz eden politikalarının ol(a) mayışının manidar bir göstergesidir. Bununla birlikte, İçağasıoğlu Çoban ve Özbesler’in (2009, s. 35) de ifade ettikleri gibi Türkiye’de aile politikalarının büyük oranda sorun odaklı olduğu ve sosyal hizmet bağlamındaki aileye yönelik yardımların çoğunluğunun ise aileleri güçlendirmek yerine daha da pasifleştirdiği görülmektedir. Sonuç olarak 2000’li yıllara gelinceye kadar Türkiye’de aile politikalarının parçalı ve sürekliliği olmayan, dönemlik ihtiyaçları gidermeye matuf bir mahiyet arz ettiğini söylemek mümkündür.

2000 Sonrası Aile Politikalarının Temel Parametreleri ve Sorun Alanları

Aile Politikalarının Zemini Olarak Muhafazakâr Demokrasi Söylemi

AK Parti hükümeti 2000’li yılların başında ulusal ve küresel ölçekli bir kargaşa ve çatışma ortamında iktidarı devralmıştır. İçerde 28 Şubat’ın ideolojik baskı ve önyargıları ile 2001 krizinin ekonomik ve siyasi istikrarsızlığını üstlenirken küreselleşmenin etkilerinin birçok alanda baskın bir şekilde kendini hissettirdiği ve 11 Eylül sonrasında İslam’ın terörizmle eş tutulmaya başlandığı, siyasi söylemlerinin ötekileştirildiği uluslararası arenada kendisine siyasi bir yer tayin etmek/var oluş zeminini bulmak durumunda kalmıştır. Dolayısıyla, kendi kurumsal dökümanlarına yansiyacak bir biçimde, ulusal ve küresel arenada kendisine yönelik İslamcılık/dincilik ithamlarını bertaraf edip siyasi meşruiyetini sağlamaya yönelik bir eylem olarak misyon ve vizyonunu “muhafazakâr demokrasi” kavramsallaştırması ile temellendirmiş, siyasi kimliğini “muhafazakâr demokrat bir parti” olarak tarif ve tayin etmiştir.

Yıldız (2004, s. 55) AK Partinin muhafazakâr demokrasi kavramsallaştırmasının, “yerli hassasiyetlere yapılan vurgu ile seçmen kitlesi-

Aile bir yandan Avrupa Birliği müktesebatı gereğince özellikle kadın politikaları üzerinden çağdaş/seküler düzenlemelerin muhatabı kılınırken, diğer yandan milli-manevi geleneksel değerler açısından önemli üzerinden ele alınmıştır.

ne; muhafazakârlık gibi meşruiyet problemi bulunmayan Batılı bir ideoloji vesilesiyle dış kamuoyuna; demokrasi vurgusu ile İslamcılıkla ilişkinin koparıldığı imajı vererek Kemalist cenaha yönelik” mesajlar içerdiğini belirtmiştir. Bu yol haritasında özellikle siyasi arenada İslamcılıkla/siyasal İslam’la irtibatı koparmak önem arz etmekteydi. Zira Akdoğan’ın (2004, s. 106) ifadeleriyle “Siyasal İslam çizgisindeki partiler Türkiye’yi AK Parti gibi dünya sistemiyle entegre olmuş, Avrupa Birliği üyesi, yüzü Batı’ya dönük bir ülke olarak konumlandırmıyorlardı.

Kadın istihdamının artırılmasına yönelik teşvikler ve çalışmalar, beraberinde yeterli ve nitelikle kamusal düzenlemeleri ve desteği getir(e)mediği için hem kadın hem de aile bütünlüğü aleyhine bir durum ortaya çıktığı görülmektedir.

Serbest piyasa ekonomisini kabullenen, sistemin laik karakterini ve demokratik yapısını savunan AK parti, ekonomiden siyasete kadar farklı bir kulvardadır.” Bu doğrultuda AK Partinin kendisine laiklik, serbest piyasa/liberalizm, demokrasi, muhafazakârlık ve millî/manevi değerler yelpazesi içinde eklektik bir konum tayin ettiği görülmektedir. Dolayısıyla muhafazakâr demokrasi meselesi bütün bileşenleri ile birlikte ele alındığında Altun’un (2004) da belirttiği gibi sadece siyasi bir tercih olmaktan ziyade AK Partinin uzun vadeli toplum ve kültür tasavvurunun bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda ilgili söylemin ekonomi, kültür, sanat, mimari, konut ve aile politikaları üzerinde belirleyici olduğu görülmektedir.

Aile politikaları, gerçekleştirilmeye çalışılan bu toplum ve kültür projesinin en önemli bileşenlerinden birisidir. Bu nedenle AK Partinin 12 yıllık iktidarı boyunca ortaya koyduğu aile politikaları bu kavramsal çerçeveye uygun bir görünüm sergilemiştir. Bu bağlamda AK Partinin aile politikalarının iki husus üzerine bina edildiği görülmektedir: Aile bir yandan Avrupa Birliği müktesebatı gereğince özellikle kadın politikaları üzerinden çağdaş/seküler düzenlemelerin muhatabı kılınmış, diğer yandan da millî-manevi, geleneksel değerler açısından önemi üzerinden ele alınmıştır.

Kadın Odaklı Şekillenen Aile Politikaları

AK Parti hükûmetleri döneminde aile politikalarının (bazen siyasi tartışmaların) en önemli gündemini kadın ve kadına dair meseleler/sorunlar oluşturmuştur. Aile politikalarının zeminini ve seyrini de büyük oranda kadın politikaları belirlemiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik pozitif ayrımcılık uygulamaları, kadına yönelik her türlü şiddetin önlenmesi, kadının iş gücü piyasasına daha aktif bir şekilde katılması gibi uygulamalar kadın merkezli politikaların temel bileşenleridir. Bu doğrultuda 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun’un revize edilerek 6248 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’un kabulü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün kurulması ve bu çatı altında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı gibi uzun vadeli planlamaların ve çalışmaların yapılması, TBMM bünyesinde Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun kurulması, Haydi Kızlar Okula kampanyaları kadın politikalarının aile politikaları içerisindeki merkezi yerini göstermektedir. Özellikle aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddetle alakalı düzenlemeler, uygulamadaki

eksiklik ve boşluklara rağmen, Türkiye'nin kronikleşmiş bir toplumsal probleminin çözümüne yönelik atılmış önemli adımlardır. Buna mukabil toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik pozitif ayrımcılık vb. alanlara yönelik politikaların Türkiye'nin toplumsal yapısı, aile dinamikleri ve bölgesel ve kültürel farklılıkları hesaba katılarak tartışılıp bu çerçevede icra edilmediği açıktır. Zira Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik müzakerelerine başladığı 2005 yılından bu yana ortaya koyduğu aile politikaları ile 2006'dan itibaren her yıl yayımlanan AB İlerleme Raporları karşılaştırmalı bir şekilde incelendiğinde, mevcut politikaların AB beklentileri ve izleme raporlarındaki geri bildirimler neticesinde şekillendirildiği görülmektedir.

Kadın istihdamı ve kadının iş gücüne katılımına dair düzenlemelerin, AK Parti hükümetlerinin AB uyum süreci ve kalkınma planları çerçevesinde ortaya koydukları kadın merkezli politikaların en önemli unsurları olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre kadın istihdamı oranı 2002-2005 yılları arasında özellikle 2001 krizi ve tarımsal istihdamdaki daralma nedeniyle % 25.3'ten % 20.7'ye kadar gerilemiştir. 2006 yılı itibarıyla yükselişe geçen istihdam oranları 2014 sonu itibarıyla % 27.2'ye yükselmiştir. Bu veriler AK Partinin özellikle 2005 sonrası ekonomi politikaları ve kalkınma vizyonu açısından olumlu ve kendi içinde tutarlı bir görünüm arz etse de önemli yapısal problemleri barındırmaktadır.

Kadın istihdamının artırılmasına yönelik teşvikler ve çalışmalar, beraberinde yeterli ve nitelikli kamusal düzenlemeleri ve desteği getir(e)mediği için hem kadın hem de aile bütünlüğü aleyhine bir durumun ortaya çıktığı görülmektedir. Yaşlı bakımı ve okul öncesi çocuk bakımına yönelik kamusal desteğin yetersiz kalması, kamuda ve özellikle özel sektörde doğum sonrası ücretli ve ücretsiz izin süreleri-

nin yetersiz olması, doğum sonrasında esnek çalışma uygulamalarının mevcut olmayışı gibi etkenler bütüncül ve nitelikli bir istihdam politikasının ortaya çıkmasını engellemekle beraber, kadınların sosyal güvencesi olmayan kayıt dışı çalışma alanlarına yönelmek ya da iş ve aile hayatı arasında tercihte bulunmak gibi bir çatışma ortamında kalmalarına neden olmuştur. Dolayısıyla iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması misyonu ile ortaya konulan bu politikaların, hedeflenenin aksine büyük oranda istihdam odaklı seyretmesi, kadınların iş ve aile yaşamı arasında üstlendikleri rollere dair var olan uyumsuzlukları daha da derinleştirmiştir.

İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması misyonu ile ortaya konulan bu politikaların, hedeflenenin aksine büyük oranda istihdam odaklı seyretmesi, kadınların iş ve aile yaşamı arasında üstlendikleri rollere dair var olan uyumsuzlukları daha da derinleştirmiştir.

Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun 2015 yılının başı itibarıyla kamuoyu ile paylaştığı Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı ve bu çerçevede hazırlanan eylem planı özellikle kadın istihdamı ve nüfus artışının temini noktasında önemli adımları ihtiva etmektedir. Başbakanın temel bileşenlerini ailenin korunması, kadın istihdamının artırılması ve nüfus dinamizminin korunması şeklinde ortaya koyduğu programda, kadınlara doğuma bağlı yarı zamanlı ve kısmi zamanlı çalışma imkânı verilmesi, kadınların bu süreçteki özlük haklarının iyileştirilmesi, belediyelere kreş açma zorunluluğu getirilmesi yönünde-

AK Partinin muhafazakar demokrat siyasi kimliği ve dünya tasavvuru içinde yüzü Batıya dönük, dünya sistemine entegre olmuş bir hükümet politikası olarak kendi içinde tutarlı ve bütünlük arz eden kadın merkezli politikaların bu hali ile, aile bütünlüğünün korunması ve sürdürülebilirliği açısından sadra şifa olmayacağı açıktır.

ki hedefler özellikle kadın istihdamının artışı ve öngörülen çerçevede nüfus dinamiklerinin korunması açısından birbirleri ile bütünlük arz etmektedir. Bununla birlikte iş gücü piyasasında kadınlara tanınan bu pozisyonların özellikle özel sektörde daha önceki dönemlerde olduğu gibi kadınlar için bir dezavantaj oluşturup oluşturmayacağı önemli bir soru işareti olarak karşımızda durmaktadır.

Programın diğer bileşeni olarak ortaya konulan ailenin korunmasına dair uygulama hedeflerinin ise Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) çerçevesinde sosyal hizmet ihtiyacı olan ailelere ulaşılması, evlilik öncesi eğitim programlarının ve aile danışmanlığı gibi hizmetlerin yaygınlaştırılması, aile içi şiddet ve istismarın önlenmesi ve bağımlılıklarla mücadele edilmesi gibi problem odaklı sosyal politika uygulamaları ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu hedeflerin aile bütünlüğünü tehdit eden ve özellikle kadınları iş ve aile hayatındaki rolleri arasında sıkıştıran iktisadi, sosyokültürel ve şehirleşmeye dair problemleri bertaraf edip ailenin korunmasına dair sürdürülebilir politikaların ortaya çıkmasına yönelik uzun vadeli bir öngörüü ihtiva etmediklerini söylemek mümkündür.

AK Partinin muhafazakar demokrat siyasi kimliği ve dünya tasavvuru içinde yüzü Batıya dönük, dünya sistemine entegre olmuş bir hükümet politikası olarak kendi içinde tutarlı ve bütünlük arz eden kadın merkezli politikalarının bu hâli ile aile bütünlüğünün korunması ve sürdürülebilirliği açısından sadra şifa olmayacağı açıktır. Zira Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Ayşenur İslam’ın 24 Kasım 2014’teki Uluslararası Kadın ve Adalet Sempozyumu’ndaki *“Acaba kadına ilişkin sorunların çözümü, bugünkü argümanlarımızın dışında başka kavramlar ve metotlar kullanılarak, farklı pratikler denenerek aranamaz mı veya kadın için daha adil, daha hakkaniyetli, daha çözümcü ve daha gerçekçi bir hedef bulunabilir mi?”* ifadeleri devletin bu zamana kadarki kadın ve aile politikalarına yönelik nitelikli bir eleştiri mahiyetindedir. Ancak devletin ulusal ve küresel ölçekte kendini konumlandırışı ve hâlihazırdaki uygulamaları göz önüne alındığında, bu eleştirilerin şahsi eleştiri ve beklentilerin ötesine geçip bir devlet politikasına dönüşmesi çok zor görünmektedir.

Aile Politikalarında Değer Odaklılık ve Bütünlük Arayışı

AK Parti hükümetleri kendilerinden önceki iktidarların çoğunda olduğu gibi hem hükümet programlarında hem de kalkınma planlarında aileye milli-manevi değerler ekseninde merkezî bir konum atfetmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere AK Partinin “muhafazakar” kimliğinin de gereği olarak aile politikalarındaki değer eksenli bu bütünlük arayışı özellikle sosyal politika alanlarında kendisini göstermiştir.

Bu bağlamda, sağlık hizmetlerinde aile hekimliği uygulamasının başlatılması, kadına yönelik şiddetin önlenmesi kapsamında kadın sığınma evlerinin açılması, engelli memur istihdamının

önemli ölçüde artırılması, yükseköğretim gençliği için burs ve konaklama ihtiyaçlarında iyileştirme yapılması ve yaşlı vatandaşların evde bakımlarının teşvikine yönelik politikalar muhtelif alanlardaki aile merkezli problemlerin çözümü için hayata geçirilmiştir. Çocuk Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ve SHÇEK yurtlarında kalan çocukların aile ortamında yaşamalarının temini amacıyla Sevgi Evleri projesinin hayata geçirilmesi de dezavantajlı çocukların şartlarının iyileştirilmesi ve topluma intibaklarının temini ve güçlendirilmesi açısından atılmış önemli adımlardır. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı yerine 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının ihdas edilmesi ile birlikte de ailenin bir bütün olarak doğrudan sosyal politikaların gündemine girmesi sağlanmıştır. Bu şekilde kadın başta olmak üzere ailenin bütün fertlerinin bir bütün olarak muhatap alınıp ilgili politikaların bu minvalde tek çatı altında gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

Bütün bu uygulamalar birlikte değerlendirildiğinde 2000'lerden bu yana ortaya konulan aile politikalarının sorun odaklı, problem ortaya çıktıktan sonra bunu bertaraf etmeye yönelik bir seyir izlediği görülmektedir. Geçmiş dönemlerin birikmiş problemleri ve 2000'lerin başından itibaren yüzleşilen yeni meseleler düşünüldüğünde mevcut politikaların bu yönü anlaşılmaktadır. Ancak ailenin millî birlik ve bütünlük için vazgeçilmezliği ve dolayısıyla her anlamda güçlendirilmesi yönündeki değer odaklı söylemler, diğer asli politikalarla birleşip bütüncül ve proaktif bir politika olarak karşılık bul(a)mamıştır. Her ne kadar hükümet programlarında ve 5 yıllık kalkınma planlarında ekonomi, sağlık, eğitim politikaları vb. ile aile politikalarının uyum içinde yürütüleceğine dair öngörüler yer alsada fiilî olarak bu bütünlük sağlanamamıştır.

AK Partinin iktidara geldiğinden beri siyasi kimliğini ve toplum tasavvurunu temellendirdiği muhafazakâr demokrasi adı altındaki eklektik zemin bu bütünlüğü sağlamanın önündeki en büyük etkendir. Zira ekonomide neoliberal politikaların, konut ve mimaride rant odaklı kalkınma çabalarının, eğitimde felsefi altyapıdan ve uzun vadeli nitelikli planlamalardan yoksun dönemsel ideolojik tartışmaların hâkim olduğu siyasi atmosferde, aile politikalarının eğitim, istihdam, konut vb. politikalarla insan ve aile lehine bütünlük arz etmesi beklenemez. Aksine mevcut uygulamalar birbiri ile çelişen bazen de birbirini nakzeden bir mahiyete bürünür. Örneğin, genç ve eğitilmiş işsizlik oranının ciddi boyutlarda, asgari ücretin ve işçi maaşlarının ise yoksulluk sınırının oldukça altında olduğu bir toplumsal zeminde, üç çocuk sahibi olma yönündeki toplumsal telkinler kendi içinde büyük bir çelişkiyi barındırmaktadır.

Benzer şekilde inşaat sektörünün lokomotifliği üstlendiği, ranta dayalı kalkınma modeli gereğince şekillendirilen konut politikalarında, TOKİ eliyle seri üretim şeklinde inşa edilen 600 binin üzerinde konutun dar gelirli vatandaşları konut sahibi yapmaktan öte aile bütünlüğüne, şehir ve toplum dokusuna nitelikli bir katkı sunmadığı ortadadır. Aksine TOKİ'nin niceliği ve ilerlemeyi mutlaklaştıran neoliberal iktisat politikası ve kalkınma felsefesi gereğince yürüttü-

Bütün bu uygulamalar birlikte değerlendirildiğinde 2000'lerden bu yana ortaya konulan aile politikalarının sorun odaklı, problem ortaya çıktıktan sonra bunu bertaraf etmeye yönelik, bir seyir izlediği görülmektedir.

Genç ve eğitimli işsizlik oranının ciddi boyutlarda, asgari ücretin ve işçi maaşlarının ise yoksulluk sınırının oldukça altında olduğu bir toplumsal zeminde, üç çocuk sahibi olma yönündeki toplumsal telkinler kendi içinde büyük bir çelişkiyi barındırmaktadır.

ğü bu uygulamalar aileyi güçlendiren değerleri olumsuz etkilemiştir. TOKİ’nin son dönemde dikey mimariden yatay mimariye geçiş ve yeni yapılacak toplu konutlarda mahalle dokusunun merkeze alınması yönündeki söylemleri, bu durumu ifşa eden içeriden bir eleştiri olarak değerlendirilebilir. Ancak, iktidarın benimsemiş olduğu mezkûr rant merkezli kalkınma hamleleri düşünüldüğünde bu söylemin uygulamaya geçmesinin önünde önemli yapısal engeller olduğu açıktır. Bütüncül bir politika üretme noktasında bu yapısal engeller sadece konut politikaları için değil kadın, nitelikli istihdam ve eğitim politikaları için de geçerlidir.

Değerlendirme ve Öneriler

AK Parti iktidarı boyunca, 2000’li yıllardan bu yana özellikle sosyal hizmet alanlarına yönelik aile politikalarıyla uzun yılların birikmiş problemlerine çözüm üretebilme adına önemli mesafeler kat edilmiştir. Ancak aile politikalarının sadece problem merkezli ve aile fertlerine yönelik sosyal hizmet uygulamalarına karşılık gelmediği muhakkaktır. Bununla birlikte devlet politikalarını ulusal ve küresel gelişmelerden bağımsız, kendi mecrasında akan yalıtılmış bir alan olarak düşünmek imkânsızdır. Küreselleşmenin özellikle tüketim kültürü ve kitle

iletişim araçları vasıtasıyla her alanda kendini icbar ettiği bir dönemde, diğer politikaların olduğu gibi aile politikalarının gelişmelerden etkilenmemesi düşünülemez.

Ancak 12 yılı aşkın süredir siyaset, eğitim ve kültür başta olmak üzere Türkiye’nin siyasi ve sosyokültürel yapısına şekil veren AK Parti’nin muhafazakâr-demokrasi söyleminde muhafaza edilmesi gerekenin ne olduğu, nasıl, hangi kriterlere göre ve ne ölçüde muhafaza edileceği, bu minvalde intibak edilmesi gereken çağdaş değerlerin nasıl tayin edileceği yönündeki soruların cevabını başından beri bulmak güçtür. Dolayısıyla bu muğlak ve eklektik zeminde aile politikaları bileşenleri, kadın ve konut politikalarında açıkça görüldüğü gibi, aileyi güçlendirmeyi sağlayamamaktadır. Bu takdirde, aile bütünlüğünü korumak adına ortaya konulan politikalar, kısır bir döngü şeklinde iktidarın kendini konumlandığı siyasi-kültürel söylemin neden olduğu problemleri bertaraf etmeye yönelik sosyal hizmet uygulamalarıyla ya da aileye yönelik millî-manevi değer atıflarıyla sınırlı kalmaktadır. Bu değer atıfları dönemsel şartlar gereği paranteze alındığında ise siyasilerin şahsi kanaatlerinden ya da kitlelerin manipülasyon aracı olmaktan öteye geçememektedir.

Sonuç olarak istihdamın artırılması ve dinamik nüfusun muhafaza edilmesi yönündeki uzun vadeli planlamalarda olduğu gibi aile bütünlüğünün korunmasına ve sürdürülebilirliğine dair de uzun vadeli ve toplumsal dinamikleri hesaba katan yapısal planlamalara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla aile politikalarının şehirleşme, ekonomi, eğitim ve kültür politikaları ile insan lehine olacak şekilde bir bütünlük kurması gerekmektedir. Bu noktada, asgari ücret uygulamalarının, özellikle büyük şehirlerdeki konut politikalarının ve kadın emeğinin metalaşmasına yol aç-

bilen istihdam politikalarının aile bütünlüğü açısından iyileştirilmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte sosyal, iktisadi ve kültürel alanlarda aileye yönelik çalışmalar yapan sivil toplum çalışmalarının desteklenip teşvik edilmesi de önem arz etmektedir. Zira tarihsel süreçte ve son dönemde açıkça görüldüğü üzere her hükümet değişikliği ya da aynı iktidarın kendi içindeki bakan değişiklikleri bile aile politikalarının seyrini değiştirebilmektedir. Bu nedenle politika yapıcılarının "devlet" in mahiyeti gereği sahip olduğu bu seküler, parçalı ve kırılabilir yapıyı göz önünde bulundurarak toplumsal yapıyı ve bölgesel farklılıkları iyi bilen, kültürel değişim ve dönüşümleri daha yakından/içeriden takip edebilen ve sürekliliği olan sivil toplum çalışmalarının önünü açması, aile kurumunun korunması ve aile bütünlüğünün sürekliliği açısından oldukça önemlidir.

Kaynakça

Akdoğan, Y. (2004). AK Parti ve muhafazakâr demokrasi. İstanbul: Alfa Yayınları.

Altun, F. (2004). AKP ve muhafazakâr demokrasi. <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=9&makaleid=3265> adresinden edinilmiştir.

Arıkan, Ç. (2005). Türkiye'de aile politikası uygulamalarına ilişkin genel bir değerlendirme. *Aile danışmanlığı el kitabı* içinde (s. 117-123). Ankara: SHÇEK Genel Müdürlüğü & Hacettepe Üniversitesi Aile Hizmetleri Araştırma Uygulama Merkezi (AHUM).

Aysan, M. F. (2014). Türkiye'nin demografik dönüşümü ve yeni meydan okumalar. Lütfi Sunar (Ed.), *Türkiye'de Toplumsal Değişim* içinde (s. 67-89), Ankara: Nobel.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. (t.y.). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989*. Ankara. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/5/plan5.pdf> adresinden edinilmiştir.

İçağasıoğlu Çoban, A., & Özbesler, C. (2009). Türkiye'de aileye yönelik sosyal politika ve hizmetler. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 5(18).

Yıldız, A. (2004). Muhafazakârlığın yerleştirilmesi ya da AK Partinin yeni muhafazakar demokratisi. *Karizma: Muhafazakarlık Yeniden Özel Sayısı*, 17, 53-56.

